

CALVET, Louis-Jean; CALVET, Alain (2013).
Les confettis de Babel: Diversité linguistique et politique des langues.
París: Écriture. 200 p.

La bibliografia sociolingüística de Louis-Jean Calvet és extensa i prou coneguda (*Linguistique et colonialisme. Petit traité de glottophagie*, de 1974, o *Pour une écologie des langues du monde*, de 1999, per esmentar-ne només un parell). *Les confettis de Babel* s'afegeix a la llista de treballs d'aquest autor relacionats amb la reflexió sobre les dinàmiques lingüístiques del món, amb l'objectiu d'oferir eines de reflexió i de decisió pel que fa a la planificació i a la política lingüístiques. El que crida de seguida l'atenció en aquest cas, però, és que Calvet signa el treball juntament amb el seu germà, cosa que no seria especialment remarcable si no fos que Alain Calvet no es dedica habitualment a la lingüística, sinó a la química.

Què hi fa, doncs, un enginyer químic en un llibre sobre política i lingüística? Diria que hi aporta, a més de les matemàtiques, una certa perspectiva que no és tan comuna entre els sociolingüistes i que també em sembla detectar en altres treballs fets des de disciplines més pròximes que la química però amb una tradició metodològica lleugerament diferent, com ara l'economia o la mateixa sociologia (per exemple, Laitin, 2012, o Swaan, 2001). Una perspectiva que té la pretensió de formalitzar i comptabilitzar més que no pas d'explicar i qualificar. De fet, un dels punts més interessants d'aquest llibre és l'explicació sobre la concepció i el funcionament d'una eina anomenada *baròmetre Calvet* que serveix per mesurar el pes de les diferents llengües del món. I en aquesta eina hi té un paper molt important la perspectiva formal i quantitativa apuntada.

Abans, però, el llibre fa una introducció a la situació del món pel que fa a les llengües. Aquí els Calvet reprenen unes quantes velles qüestions de la sociologia de les llengües: el problema de determinar què és una llengua; les dificultats d'esbrinar quanta gent les parla, o què vol dir ben bé *parlar* una llengua. A partir d'aquí, el llibre es proposa establir una tipologia de situacions lingüístiques sobre la base de sis criteris per tal de poder «évaluer la situation linguistique d'un pays» (p. 28). I aquesta pretensió sobta una mica en aquest àmbit. Perquè els dos primers criteris són «le nombre de langues présentes dans le pays considéré» i «la répartition statistique des locuteurs de ces langues», però fa un moment se'ns ha explicat com n'és de difícil determinar què són llengües i què no ho són, i qui és i qui no n'és un parlant (nadiu). De manera que la base de la classificació sembla com a mínim problemàtica (i la resta de criteris ho són tant o més, si més no des d'una perspectiva quantitativa: l'últim, per exemple, és «la fonction identitaire des langues»). Naturalment els autors són els primers a prendre consciència d'aquest problema, però adopten un punt de vista molt

pràctic: si mirem tan prim, correm el risc de no anar enlloc, de perdre'ns en debats inacabables. Per això, un cop reconegut que les nocions de llengua o de parlant són relliscoses, cal continuar endavant. Una mica com si diguéssim: si ho mirem bé, la Terra no és pas realment esfèrica, però per a moltes qüestions és com si ho fos, i si ens aturem aquí no podrem explicar res de res. Per tant, decidim donar per bona la noció habitual de llengua i acceptem la classificació de llengües ISO, que com a mínim «a-t-elle le mérite d'exister et de constituer une liste de référence» (p. 21). I el mateix, amb el nombre de parlants: el criteri serà *Ethnologue*, amb tota la consciència que les seves dades són també molt problemàtiques, però amb la idea que «les erreurs et les sous-estimations se répartissent également» (p. 22), afirmació més que discutible, per cert.

Un cop, doncs, establerta una tipologia de situacions, el llibre es proposa oferir, com dèiem, una eina per mesurar el pes de cada llengua al món, el baròmetre Calvet, de manera que el resultat serà una llista de llengües ordenada de més a menys pes. La idea —ja explicitada per Louis-Jean Calvet en altres treballs— és que afirmar la igualtat de les llengües és tautològic; és el mateix que dir que «toutes les langues sont... des langues!» (p. 136). En canvi, «il est difficile d'affirmer que toutes les langues sont socialement égales, qu'elles offrent les mêmes possibilités et ouvrent les mêmes portes» (p. 136), la qual cosa planteja una qüestió sagnant, encara que ben coneguda: la gran desigualtat entre les llengües amenaça la pervivència de la diversitat, però aconseguir que totes siguin socialment iguals és, segons els autors, impossible. Certament, totes les llengües, com a llengües, podrien fer totes les funcions, i de fet hi tenen dret, però «les affirmations selon lesquelles les langues minoritaires ont droit à une reconnaissance officielle et les locuteurs ont droit à un enseignement dans leurs langues premières [...] ne peuvent pas avoir valeur générale» (p. 135), ja que potser sí que seria possible traduir a aquestes llengües producció científica d'altres procedències, tot i que el benefici, segons els autors, no estaria a l'altura de la inversió necessària. Per això, la idea que cal preservar totes les llengües per principi és «intenable, ou inefficace» (p. 145).

El llibre fa una crítica de la posició *ecolingüística*, que justament sostindria la necessitat d'una preservació general, i en el següent capítol repassa la situació de la diversitat avui. La conclusió és que les posicions preservacionistes són més ideològiques que científiques, recolzen en el paralelisme amb la preservació de les espècies vives i reïfiquen les llengües en una posició essencialista que oblida, de fet, les necessitats dels parlants. Els autors, en canvi, afirmen que tota política lingüística ha de basar-se en la idea següent: «les locuteurs ne sont pas au service des langues, mais, à l'inverse, les langues devraient être au service des locuteurs» (p. 168).

Així doncs, el baròmetre Calvet ofereix una sèrie de paràmetres (en el llibre s'explica quins són i la manera de quantificar-los i ponderar-los, matèria que mereixeria una extensa discussió que no podem incloure aquí) que permetrien prendre decisions de política lingüística no essencialistes, sinó basades en la posició *de facto* de les llengües al món. És a dir, pretendre atorgar iguals drets a totes les llengües és quimèric i ideològic («trop de plurilinguisme institutionnel risque en effet de mener au

monolingüisme, car la défense systématique de toutes les langues peut avoir des effets pervers», p. 182), i per tant el que cal fer és salvar el que es pugui des d'una perspectiva realista i pensant en els parlants i els seus interessos.

De fet, les propostes ofertes en aquest treball pretenen essencialment evitar l'hegemonia de l'anglès i mantenir un grapat de llengües en una posició privilegiada. Quines llengües? Doncs, a triar-les, hi hauria d'ajudar una anàlisi de la situació que tingui en compte el màxim nombre de factors (inclosos els ideològics i representacionals), amb eines com ara el baròmetre. El llibre comenta i critica, per exemple, la proposta probabilística de Jean-Pierre Asselin de Beauville (2011), que consisteix a fer que tots els països de la Unió Europea ofereixin en els seus sistemes d'ensenyament sis llengües, de les quals cadascú n'hauria de triar tres. D'aquesta manera, la probabilitat que dos europeus qualssevol tinguin una llengua en comú seria aproximadament d'un 80 %. El problema és que aquest càlcul no té en compte les idees que la gent té sobre les llengües, i que, ara com ara, afavoreixen àmpliament l'anglès. I, alhora, sovint fan que la gent aposti per una o altra llengua (tant en l'ensenyament com en el mercat laboral) al marge de factors d'utilitat potencial quantificable. L'exemple que donen és que l'italià sigui més triat que el portuguès (cosa que atribueixen a un marc mental europeu i a valors subjectius associats a les llengües).

Què hem de fer, doncs, si volem evitar que l'anglès amenaci tota la resta de llengües? Com hem vist, segons els autors, proclamar els drets de totes no només és ineficaç, sinó també contraproduent. Per tant, proposen una política lingüística en tres àmbits, basada en el que anomenen *principi de subsidiarietat* (i que és molt diferent del principi de subsidiarietat proposat per Albert Bastardas ja fa anys [Bastardas, 2005, per exemple]). En un primer àmbit, l'internacional, es tractaria de regular grans espais lingüístics per tal de resguardar-los de l'hegemonia anglòfona. Parlem dels espais francòfon, hispanòfon, lusòfon, arabòfon, etc. Els dirigents d'aquests espais es coordinarien a través d'organitzacions internacionals per tal de mantenir aquestes llengües en les seves relacions i treballarien per mantenir la seva presència en els respectius territoris d'influència. Un segon àmbit correspondria a la política regional, i s'ocuparia d'aquelles llengües transfrontereres, com ara el suahili, que per diverses raons agafen el paper de llengües franques entre parlants d'altres varietats més *locals* (els Calvet les anomenen *llengües emergents*). Finalment, el tercer àmbit, *nacional*, s'ocuparia d'aquestes llengües locals, i aquí els estats, segons el principi de subsidiarietat tal com l'entenen els autors, «auraient toute latitude pour protéger leurs langues, les développer, les promouvoir, etc., dans les conditions et de la façon qui leur conviendraient» (p. 188). Aquest esquema triàdic tindria la voluntat de «ne léser aucun groupe de locuteurs et, en même temps, la volonté de ne rien leur imposer» (p. 192). I es basaria en tres principis bàsics: que els locutors no han d'estar al servei de les llengües sinó a la inversa; que cal fer polítiques lingüístiques de suma positiva i no pas de suma zero, i així acabar amb la *guerra de llengües*, i finalment que la subsidiarietat segons la qual la intervenció sobre les llengües l'ha de dur a terme l'entitat més petita que la pugui «mener à bien» s'ha de complementar amb la suplència, segons la qual cal passar al graó superior quan aquesta entitat més petita no pot fer la feina prou bé.

El llibre dels germans Calvet té molts mèrits: el de construir una eina per mesurar la posició d'una llengua en la jerarquia mundial (per cert, consultable en línia a l'enllaç <http://wikilf.culture.fr/barometre2012/>; val la pena provar-lo); el de ser crític amb diversos discursos sobre planificació lingüística, des del *laissez faire* a l'ecologisme lingüístic; el de fer propostes concretes i exemplificar-les arreu i no només pensant en Europa... Ara bé, tot el plantejament, des de la perspectiva de parlants de llengües que no gaudeixen de suport polític institucional (com el català a França), o que, tot i tenir un cert suport institucional, són alhora en un marc estatal hostil (com el català a Espanya), esgarrifa una mica. Potser sí que és quimèric pretendre que totes les llengües, independentment de les seves condicions socioeconòmiques i demogràfiques, han de vehicular tot el cicle educatiu, comptar amb mitjans de comunicació escrits i audiovisuals, ser d'ús preferent en l'Administració pública, etc. (cap a la meitat de les llengües del món tenen menys de deu mil parlants, segons la base de dades d'*Ethnologue*). Però no sembla menys quimèric suposar que els estats practican polítiques lingüístiques que no perjudicaran cap grup de parlants i alhora no els imposaran res. Sobretot si s'és francès. El que sembla desprendre's del llibre dels germans Calvet és la convicció que la immensa majoria de llengües està condemnada, i que el que cal és almenys salvar-ne un grapatet, ni que sigui al preu de preservar els antics espais colonials, on la gent (se suposa que a fi de posar les llengües al seu servei, i no a l'inrevés) podrà gaudir d'una educació en francès, per exemple, amb tot el saber que això els posa a l'abast i que no tindrien en la pròpia llengua, i, també, anar a fer-se el carnet d'identitat en una o dues llengües estatals (i potser a casa els deixaran parlar com vulguin). La pregunta òbvia és: quina diferència pot trobar un parlant de mina, al Camerun, entre estudiar en francès o en anglès? Quin interès podria tenir a preservar el francès davant de l'hegemonia de l'anglès? Preu per preu, sabata grossa: si ha d'aprendre una llengua per accedir a textos científics, que sigui la que en té més a disposició. I si de relació cost-benefici es tracta, la cosa encara és més clara.

El problema de plantejaments com el d'aquest llibre és que al capdavall et fan sospitar que de representacions i d'identitats lingüístiques en té tothom, i que poques vegades apliquem lingüísticament el famós precepte «el que no vulguis per a tu no ho vulguis per a ningú». Ni tan sols un lingüista que, fa molts anys, va publicar un llibre anomenat *Linguistique et colonialisme. Petit traité de glossopathie*.

Pere COMELLAS CASANOVA

Grup d'Estudi de Llengües Amenaçades. Universitat de Barcelona

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ASSELIN DE BEAUVILLE, Jean-Pierre; CHARDENET, Patrick; ROUILLON, André (2011). «Un modèle probabiliste pour la diversité linguistique: le cas de la romanité dialogale». A: *L'incompréhension et les nouveaux défis pour les langues romanes*. París: Union Latine.

- BASTARDAS, Albert (2005). *Cap a una sostenibilitat lingüística*. Barcelona: Centre d'Estudis de Temes Contemporanis: Angle Editorial.
- CALVET, Louis-Jean (1974). *Linguistique et colonialisme: Petit traité de glossophagie*. Paris: Payot.
- LAITIN, David (2012). «Multilingüisme i riquesa dels estats: una investigació empírica». A: Bos, Alexia (ed.). *Les fronteres del multilingüisme*. Barcelona: UOC, p. 163-177.
- SWAAN, Abram de (2001). *Words of the world: The global language system*. Malden: Polity Press.